

SAMLAREN

TIDSKRIFT UTGIFVEN

AF

SVENSKA
LITTERATURSÄLLSKAPETS
ARBETSUTSKOTT

TRETTIOTREDJE ÅRGÅNGEN

1912

UPPSALA

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG 1912

En förstudie till "Spastara".

Af

Martin Lamm.

I Stockholmsposten för den 21 augusti 1779 läses följande anonyma dikt:

Til Fru Assessorskan Olin på den 15 Augusti 1779.

Wore jag Raphael nu när jag teknar
Clitemnestra! Din mine, då offret Du ser;
Och hwem är wäl offret? Din Dotter! — Du bleknar,
Du staplar: förskona! Du darrar, drar andan och dignar så ner.
Du waknar, och Dig genom folk-hopen bryter —
Man dån från Numidiens skogar ju hör,
När från Lejoninnan des ungar man för:
Hon upfyller Skyn med klagan, och ryter.
Hwad känslor! Jag tror, at det alfware är.
Jag söker min wärja, at Dottren förswara,
Achilles, jag hjelp mot Grekerna swär,
Dit öde för mit jag börjar förklara.
Knappt sansar jag mig för ömhet och qwal.
Ej handklapp får höras: Nej tårar blott rinna,
Man frögdar sig, skrattar, när Göken han gal;
Men hjertat det fångas och känslorna winna,
När hänrykt, i tysthet en Nächtergals röst
Med suckar beundras af ömtänkte bröst.
Ack! ja, Clitemnestra, jag ville Dig låfwa,
Men i mina tårar Din lofsång Du ser.
De äro från hjertat en uppriktig gåfwa;
Tag dem — jag har icke mer.

Det ligger ju nära till hands att gissa på Lidner som författare. Och en undersökning af den lilla dikten visar ovedersägligt, att den ej kan vara af någon annan.

Vi märka först, att den i dikten besjungna situationen erbjuder en viss likhet med Spastaras. Och denna sträcker sig äfven in i detaljer. Man jämföre t. ex. det ställe i ofvanstående dikt, där Clytemnestra, lik en lejoninna ur Numidiens skogar, hvars ungar man röfvat, bryter sig genom folkhopen, med följande rader i Spastara:

Hon vaknar, skådar taket brinna:
Lik en numidisk lejoninna,
Hvars ungar man från henne röfvat har,
Hon genom tusen flammor far:

Visserligen är den numidiska lejoninnan en vanlig företeelse inom tidens poetiska zoologi, men använd på ett så fullkomligt identiskt sätt kan bilden knappast oberoende förekomma hos två skalder.

När skalden i vår dikt ryckes med af spelet till den grad, att han tror det vara verklighet och vill rusa upp på scenen till hjältinnans hjälp, så måste man nödvändigt erinra sig motsvarande situation i Spastara, där skalden i fantasien rusar till för att rädda mor och dotter ("Spastara, om jag varit där"). Och liksom hans hjältedåd där i realiteten inskränker sig till att han skänker hjältinnans skugga sina tårar ("Jag kan ej mer; och mer din skugga ej begär."), så nöjer han sig också här med en tåregärd ("Tag dem — jag har icke mer.")

Men dessutom anknyter dikten till ett *tidigare* verk af Lidner, hans samma sommar utgifna "Fabler". Passagen om göken och näktergalen är nämligen endast en variation af temat i "Göken och Näktergalen" och står kanske ännu närmare dess förebild, Gellerts "Die Nachtigall und der Kukuk". Göken sjunger till barnens skratt och lek, men näktergalen slår sina drillar för älskande par och är stolt att se sin sång belönas af deras tysta tårar:

Der Ausbruch einer stummen Zähre
Bringt Nachtigallen weit mehr Ehre,
Als dir der laute Beifall bringt.

Hvad har då detta poetiskt värdelösa lilla stycke att lära oss? Att det motiv, som ligger bakom Spastara, för Lidner ej var något nytt veta vi förut: både Erik XIV och Medea framvisa ju patetiska moderstyper af liknande art. Men, betecknande nog, är det först Spastara, som visar närmare öfverensstämmelse med versen i Stockholmsposten. Det tyckes, som om skalden först af den magra notisen i Stockholmsposten om grefvinnan Spastaras olycksöde bragts att på nytt för sig lefvandegöra ett af sin ungdoms starkaste teaterintryck.

Det kunde synas lockande att gå ett steg längre i antagandena och förmoda att denna operaföreställning gett Lidner den första inspirationen till hela det besjungande af moderskärleken, som bildar ett ledmotiv i hans diktning. Men helt säkert vore detta en förhastad slutsats. Tvifvelsutän ligger bakom Lidners svärmeri för den ömma modern något personligt upplefvadt, närmast väl något minne från barndomsåren. Det var därför fru Olins spel i Glucks opera kunde göra ett så djupt intryck på honom.

I hvarje fall är det af största intresse att se, att den första impulsen till Spastara kommit från en operaföreställning. I en föregående uppsats har jag sökt visa den afgörande betydelse, som den Gluckska operastilen fick för Lidners hela skaldskap, och särskildt genom en analys af Spastara sökt ådagalägga dess släktskap med operan. Detta samband visar sig genom den funna versen vara af ännu mer genomgripande art, än jag vågat antaga. Det är nu lätt att inse, hvarför det hvilar en så stark atmosfär af teater öfver Spastara, hvarför hjältinnan har ett drag af primadonna, hvarför natursceneriet för tanken på kulisser och dekorationsmaskineri. Vi förstå också, hur skalden fått den djärfva idéen att rycka sig själf med i handlingen. För Lidners fantasi sammansmälter den olyckliga spanska grefvinnans bild med minnena af den svenska operasångerskan. En dylik sammanblandning mellan en antik hjältinna och en modern adelsdam stötte för öfrigt ej på några yttre hinder. Fru Olin uppträdde som Clytemnestra i ultramodärn salongsdräkt, med roberonde, "considerationer" och släp.¹

¹ Se kostymbilden hos FLODMARK, *Elisabeth Olin och Carl Stenberg* s. 120.

Inflytandet från operan visar sig till sist också i formen. I "Fabler" hade Lidners vers ännu varit lugn och färglös, här gör den en verklig ansträngning att bli dramatisk. Att den unge skalden vid första försöket härtill misslyckats, förringar ej betydelsen af den ansats han här gör. Se vi närmare efter, skola vi finna, att det är med samma medel han sedermera lyckas få fram de starka stileffekterna, den våldsamma subjektiveringen i framställningen, allt detta, som ger Lidners diktning dess prägel af dramatisk deklamation. Och vi märka också, att han redan nu funnit de metriska bojorna för tryckande och åstadkommit en vers så fri och nyckfull, att den nästan nödvändigt synes kräfvat musikens bistånd.
